

Verna vassdrag

- ein nasjonal ressurs og eit lokalt ansvar

341 vassdrag er verna mot kraftutbygging

Få andre land i verda har så flott og variert vassdragsnatur som Noreg. Frå utløpet av Tanaelva.

Noreg har ein eineståande vassdragsnatur - også sett i internasjonal samanheng. Det er eit viktig ansvar for alle å ta vare på denne naturen.

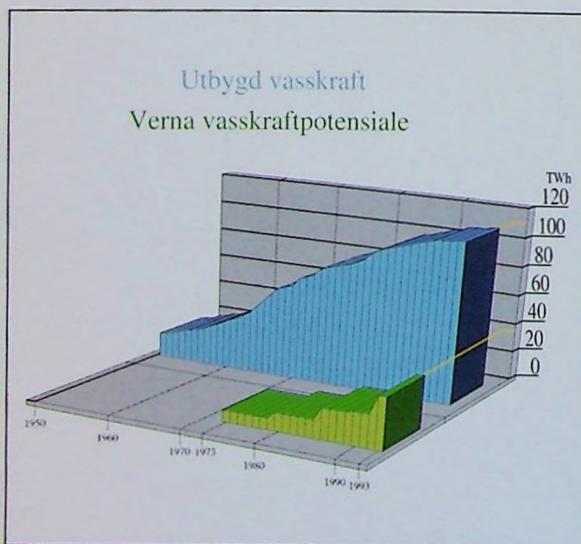
Vassdraga i landet vårt har også gitt grunnlaget for ei verdiskaping gjennom kraftproduksjon. Nær halvparten av energiforbruket i Noreg skriv seg frå vasskraft. Omkring 1100 vassdrag er i større eller mindre grad utnytta til kraftproduksjon. For å ta vare på vassdragsnaturen for framtida, har Stortinget bestemt at ei rekke

vassdrag ikkje skal byggjast ut. Totalt er 341 vassdrag verna - det vil seie ca. 20 prosent av det totale vasskraftpotensialet. Berre nokre få andre land i verda har verna vassdrag mot kraftutbygging.

Stor kraftutbygging i etterkrigstida

For om lag 110 år sidan starta utbygginga av vasskraft i Noreg, med bygging av små kraftverk som gav kraft til småindustri og lys i private heimar nær kraft-

verka. Utbygginga heldt fram i mellomkrigstida, i takt med industrialiseringa. I denne tida var det få konfliktar med naturvernnet. Det var enno mange vassdrag å ta av, og ein var lite merksam på dei miljøproblema som kraftutbygging førte med seg. Etter den andre verdskriga auka etterspurnaden etter elektrisk kraft både til privat forbruk og til kraftkrevjande industri. Vasskraftutbygginga blei trappa opp frå 50-talet og nådde ein topp i 60- og 70-åra. I dag er om lag 60 prosent av vasskraftpotensialet bygd ut. Av dei største vassdraga i Noreg er berre Tana heilt urørt av kraftutbygging.

Utbygginga av vasskraft har stige gjennom heile etterkrigstida. Den øvste kurva viser kor mykje som er bygd ut i alt. Den nedste kurva viser kor stort vasskraftpotensiale som er verna gjennom fire verneplanar for vassdrag.

Teknologisk utvikling medverka til at kraftverka og demningane blei stadig større. Kraftutbygginga innebar omfattende inngrep i naturen.
(Frå Tafjord kraftverk.)

Krav om vern av vassdrag

Etter kvart som utbyggingsprosjekta blei svært omfattande, forstod ein behovet for å verne vassdragsnatur som var utan kraftutbygging. Det var særleg naturvernorganisasjonane og det naturvitkapelege forskningsmiljøet som peika på dette. I 1960 tok Stortinget for første gongen opp spørsmålet om å utarbeide ein landsplan for vern av vassdrag. Tretten år seinare (1973) blei den første verneplanen vedteken.

Verneplan II blei vedteken i 1980 og verneplan III i 1986. Verneplanarbeidet blei avslutta med verneplan IV i 1993.

Konfliktavklaring gjennom Samla Plan

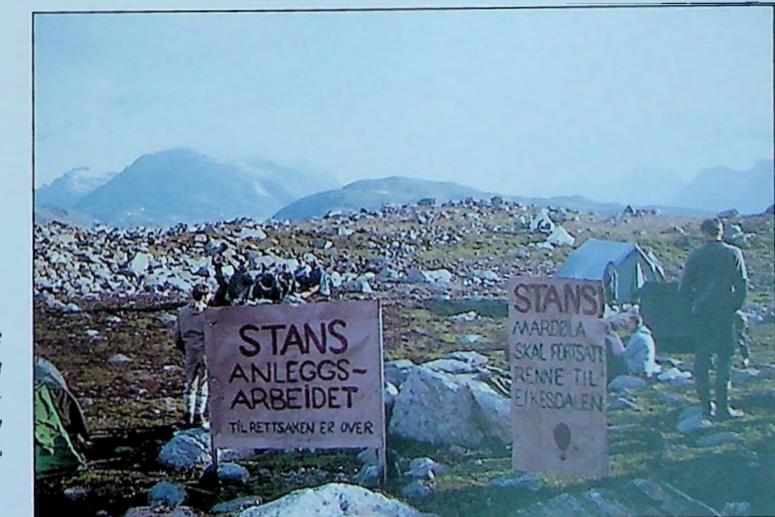
Samla plan for vassdrag er ein omfattande plan der kraftutbyggingsprosjekt blir vurderte økonomisk og i høve til ei rekke brukarinteresser i vassdraga, mellom anna naturvern.

Føremålet er å gjere konfliktane mellom ulike interesser synlege så tidleg som råd, og komme fram til kva for kraftprosjekt som ein kan realisere først.

Sterkt engasjement

Mange har engasjert seg i kraftutbyggingssaker, både på utbyggjarsida og på vernesida. I etterkrigstida har det vore fleire store konflikter i samband med kraftutbygging.

Også i framtida vil det bli usemje og strid om einskilde kraftutbyggingsprosjekt. Det er likevel grunn til å vente at verneplanane for vassdrag saman med Samla Plan kan vere med og styre kraftutbygginga i framtida slik at det oppstår færre konflikter.

Fleire store vassdrag blei bygde ut trass i sterke protestar. Aurland- og Mardølautbygginga omkring 1970 og Alta- og Orkla/Grana-utbygginga sist på 70-talet er blant dei mest kjende, medan mange konflikter i første rekke kom til uttrykk lokalt.
(Frå Mardøla-aksjonen.)

Eit utsnitt av norsk vassdragsnatur

Stortinget sitt mål med å verne vassdrag har vore å ta vare på eit representativt utsnitt av norsk vassdragsnatur og vassdrag som er viktig for friluftslivet.

Verneverdiar

Gjennom undersøkingar er det kartlagt og nedteikna kva som er mest verdfullt med dei einskilde vassdraga som er med i verneplanen. Det kan for eksempel vere rike kulturminne, geologiske førekommstar og prosessar,

område med særeigen vegetasjon, delta med rikt fugleliv, eller eit særprega landskap. Oftast er det ikkje ein einskild grunn til at eit vassdrag er verna. Fleire viktige kvalitetar og ei vurdering av heilskapen i vassdraget har vore avgjerande.

Den første verneplanen tok med vassdrag med store landskapsverdiar og friluftslivsverdiar. I tillegg blei vassdraga sin verdi for vilt, fisk og naturvern vurdert. Seinare la ein også vekt på vasskvalitet, rike

kulturminne og vassdrag som var viktige for landbruk og reindrift. Ved avsluttinga av verneplanarbeidet sytte ein for å få med vassdragstypar og geografiske område som var dårleg dekte av dei første verneplanane. Blant anna kom brevassdrag og kystvassdrag med i verneplanen.

Dei fyrste menneska busette seg nær elver og innsjøar. Vatnet var viktig både for matforsyninga og som transportåre. Ein kan ofte finne spor etter tidleg busetjing nær vassdraga.
(Helleristning ved Etna.)

Vassdraget og landskapet omkring utgjer eit heile med mange element. Det er til vanleg ei vurdering av heilskapen i vassdraget som har ført til at det har blitt verna.
(Bygdaelva i More og Romsdal.)

Trana held til nær ferskvatn.

Mange planter lever nær vassdrag. Gul sverdlilje er ein vakker blomster som veks i fuktige område.

Friluftsliv har ein sentral plass i kvardagen for svært mange menneske. Nokre friluftslivsaktivitetar er direkte knytte til vatn, slik som bading, padling og fiske. Å gå eller sykle langs elver og vatn kan gi rike naturopplevingar.

Ta vare på verneverdiane

Vassdraga er ikkje verna etter ein lov, men gjennom vedtak i Stortinget. Formelt er vassdraga berre verna mot kraftutbygging. Men Stortinget har gitt klart uttrykk for at ein også må unngå andre inngrep som kan skade verneverdiane i vassdraga. Gjennom vernet har samfunnet verdsett verneverdiane i vassdraget høgare enn den økonomiske vinninga ved kraftutbygging. Da er det leit om verneverdiane går tapt som følgje av andre inngrep.

Dessverre har mange verna vassdrag likevel vorte utsette for ei rekkje skadelege inngrep. Eksempel på slike inngrep kan vere vegbygging, uttak av grus, forureining, fjerning av kantskog eller kanalisering av vassdraget. Kvar for seg treng ikkje inngrepa å gje store skadar, men samla kan dei få ein del negative verknader. Om verneverdiane skal bli ivaretatt,

vil det vere grenser for kva for aktivitetar som styresmakter og privatpersonar kan setje i gang.

Fleire offentlege etatar har ansvar for vassdraga

Både staten, fylkeskommunane og kommunane tar avgjerder som påverkar utviklinga av vassdraga og landskapet omlaing dei.

Kommunen har eit særleg ansvar for praktiseringa av vassdragsvernet gjennom blant anna arealplanlegging i nærområdet og handsaming av byggjesaker.

Kommunen har plikt til å orientere om aktuelle planar på eit tidleg tidspunkt, og til aktivt å trekke befolkninga og organisasjonar med i planlegginga. Ved å engasjere seg i arbeidet med kommune-

planlegginga, kan folk vere med og påverke utviklinga av dei verna vassdraga.

Fylkesmennene og andre statlege styresmakter skal bidra med informasjon og synspunkt, slik at kommunane kan ta omsyn til verneverdiane i kommuneplanarbeidet.

For å kunne gjere inngrep i sjølve vasstrenget, treng ein løyve frå vassdragsstyresmaktene viss inngrepet kan føre med seg monaleg skade eller ulempe for allmenne interesser. Som allmenne interesser reknar ein mellom anna fisken sin frie gang, allmenn ferdsel, naturvern, friluftsliv, vitskaplege omsyn, kultur- og landskapsvern.

Nye verkemiddel

Rikspolitiske retningslinjer for verna vassdrag blei vedtekte av regjeringa i 1994. Gjennom retningslinjene følgjer regjeringa opp Stortinget si utsegn om at det er eit nasjonalt ansvar å ta vare på verneverdiane. Dei rikspolitiske retningslinjene forpliktar styresmakter på alle nivå og i alle sektorar til å ta omsyn til verdiane i vassdraget.

Inndelinga av vassdrag i ulike klassar står sentralt i dei rikspolitiske retningslinjene. Klasseinndelinga klargjer at det blir stilt forskjellige miljøkrav ved dei ulike vassdraga - og ved ulike strekningar av eitt og same vassdrag. Ein skil vanlegvis mellom tre klassar, som grovt sett representerer tettstad, jord-

bruksområde og utmark. Det er høve til å definere og bruke fleire klassar som passar til dei lokale tilhøva.

Dei rikspolitiske retningslinjene gjeld i vassstrenget og eit belte på inntil 100 meter langsmed han. I tillegg gjeld dei for andre delar av nedbørfeltet når det er "fagleg dokumentert" at det medverkar til å gje vassdraget verneverdi.

Kommunen foretar inndeling i klassar i samarbeid med statlege styresmakter og fylkeskommunen.

Vassdragsstyresmaktene har utvikla eit opplegg for *differensiert forvaltning* av verna vassdrag. Differensiert forvaltning er framfor alt eit hjelpemiddel for vassdragsstyresmaktene når dei behandler saker om inngrep i verna vassdrag etter vassdragslova. Opplegget gjev kommunar, andre styresmakter og tiltakshavarar ein peikepinn på kor restriktivt dei kan vente at ulike inngrep vil bli behandla.

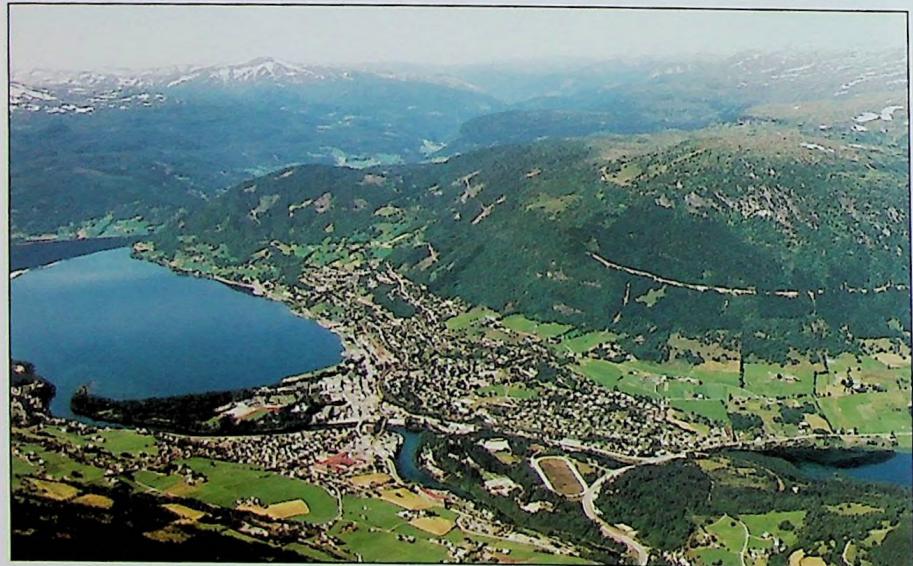
Det er lagt opp til den same klasseinndelinga i rikspolitiske retningslinjer og ved differensiert forvaltning.

Klasse II. Ved vassdrag som renn gjennom jordbruks- eller skogbrukslandskap skal ein oppretthalde hovudtrekka i landskapet. Det er viktig å unngå inngrep som endrar tilhova i kantskogbeltet eller i vasstrenget. Område med særskilde naturverdiar bør takast spesielt vare på.

Klasse III. Når vassdraget er lite påverka av menneske, er det viktig å ta vare på det urorte preget for framtida. Ein bør unngå dei fleste inngrepstypar, unngå omdisponering av areal i vassdragsbeltet, oppretthalde vasskvalitet og naturleg vassføring.

Klasse I. I område rundt ein tettstad vil det vere viktig å unngå inngrep som kan skade verdian knyttet til friluftsliv og rekreasjon. Bildet er frå tettstaden Vossevangen ved elva Vosso, eitt av dei vassdraga der klasseinndelinga har vore gjennomført i praksis.

Inngrep i verna vassdrag

Når styresmaktene tar stilling til om eit inngrep kan gjennomførast, må dei kjenne til kvifor vassdraget blei verna og vurdere kva følgjer inngrepet vil ha for verneverdiane. I verna vassdrag skal ein ta særlege omsyn til miljøet.

Det er ikkje dermed sagt at ein utan vidare kan avvise alle inngrep, ut i frå at vassdraget er verna. Fleire interesser skal bli vegne mot kvarandre. Vassdraga og dei vassdragsnære områda blir gjerne brukte både til jordbruk, bustadbygging og næringsføremål.

Å setje i stand og vedlikehalde kulturminne kan vere fordelaktig, særleg i tilfelle der kulturminna er ein viktig verneverdi.
(Frå Kaldvell i Aust-Agder.)

Nokre gonger vil tiltak og tilrettelegging langs vassdraget vere positivt for miljøet. Eksempel på slike tiltak er opparbeiding av parkanlegg, turstiar, badeplassar og fiskeplassar i område nær tettstader.

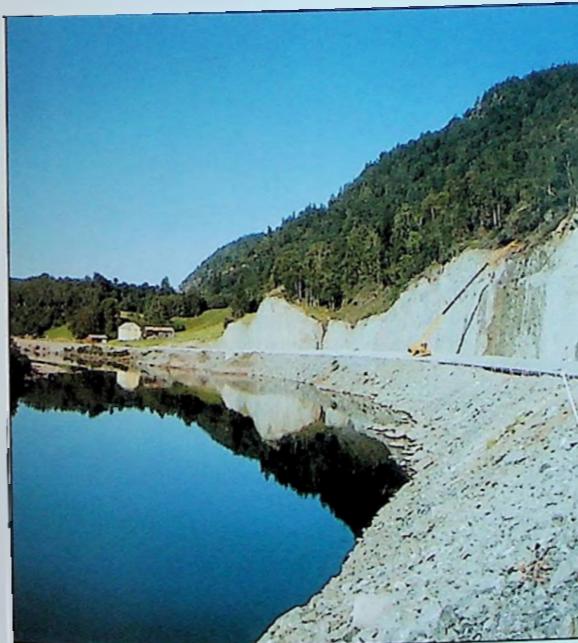
Andre gonger kan inngrep og ymse aktivitetar få negative følgjer for fysiske prosessar i vassdraget, biologiske forhold eller for miljøet på land nær vassdraget, og derfor komme i konflikt med vassdragsvernet. Tiltak som kan vere omstridde, er vegbygging, utfylling til diverse føremål, bygging av kraftlinjer, masseuttak,

fyllingar, forbyggingar, tersklar, kanalar, dammar, setjefiskanlegg/oppdrettsanlegg, fisketrappar og utslepp av forureining.

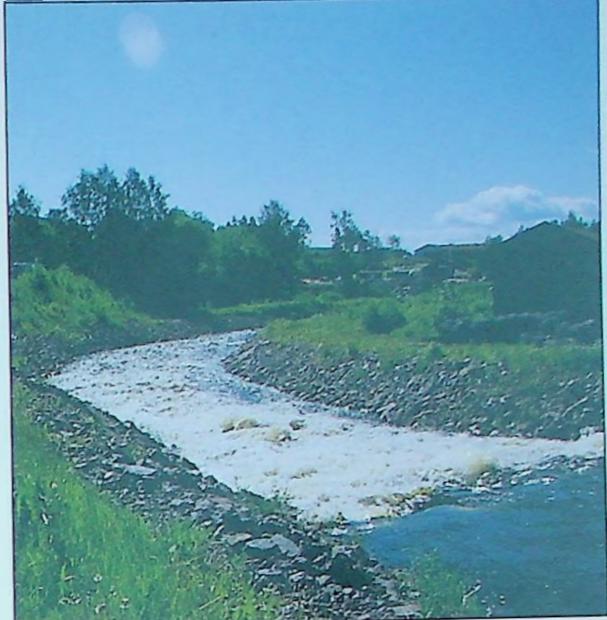
Ei følgje av fleire av desse inngrepa er at delar av kantskogen som veks naturleg langs vassdraget, blir fjerna. Kantvegetasjonen har stor verdi både for fuglar, dyr, insekt og planter. Han kan dessutan medverke til å redusere forureining og til å hindre erosjon, forutan at han skapar variasjon i landskapsbiletet og fører til at folk kan ha fine naturopplevingar langs vassdraget.

I nokre vassdrag er bygging av fisketrappar eit positivt miljøtiltak, fordi det bidrar til å sikre trua fiskestammar eller eit rikare fiske. Andre gonger ønskjer ein å bevare eit vassdrag fritt for inngrep, og da vil også fisketrappar vere eit inngrep som ikkje er ønskt.

Bygging av ny bilveg er eit stort inngrep i naturen.

Sikring mot utrasning kan vere nødvendig, men forbygging kan i mange tilfelle få miljøkonsekvensar som kjem i konflikt med vassdragsvernet.

Nær tettstader kan naturvennleg tilrettelegging for frilufts-liv vere eit positivt tiltak langs verna vassdrag.

Oversikt over verna vassdrag

Ostfold
Emningsdalselva
Haldenvassdraget (Tista)
Mossevassdraget

Buskerud
Dagali
Drammen Nordmark
Dyrja
Gryta
Grondola
Gvetåa
Hivjuåni
Holleia
Liaåm
Logga
Mørkedøla
Norefjellområdet
Rolv
Simoa
Skarvåi
Skrifjellområdet
Sokna
Sørkjæri
Tyrfjorden
Vergja
Vola
Åbjøra

Vest-Agder
Lona
Lyngdalselva
Nesheimvassdraget
Søgneelva
Taumeelva

Akershus
Hurdalsvassdraga
Leira

Oslo
Oslomarkvassdraga

Hedmark

Auståa
Kynna
Ljora
Mistra
Moelva
Rotna
Skjervangen
Tegninga
Trysilelva
Unsetåa
Vangrofta
Veslesølna

Hedmark/Oppland

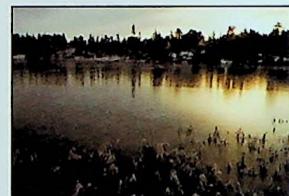
Atna
Grimsa
Åsta

Oppland
Buvasselva
Bovri
Espedalsvatnet/Breisjøen
Eina
Finna
Frya
Gausa
Heggfjorden
Hølera
Lomsdalselva
Lora
Muggedøla
Nordre Syndin/Helin
Ostri m/Tundra
Otredøla
Rudøla
Sjoa
Skakadalsåni
Skjøli
Tromsø
Torsjoelva
Urula

Rogaland
Espedalselva
Figgjo
Frafjordelva
Fuglestadåna
Hamrabøåna
Haugevassdraget
Husveitvelva
Hælva
Hålandselva
Imselva
Norddalsåna
Orreelva
Vikedalselva
Vormo

Hordaland
Bjøteitvelvi
Døgø
Eikefetelvi
Erdalsvassdraget
Etnevassdraget
Femangerelva
Fosselvi
Frølandselvi (Eikjedalselvi)
Herrelva
Kilåi
Kjølbrønnselva
Klevastølåi
Kvenna
Litjellområdet
Området mellom Seljordsv.
og Flåv.
Området vest for Fyresvatnet
Rukkeåi
Rusåi
Rorholtfjorden
Skjerva
Songedalsåi
Åmdalsvassdr. ovenfor Borsæ
og Foluv.

Vestfold/Telemark
Siljanvassdraget

Telemark
Austbygdæi
Bamble/Solum/Drangedal
Dalaåi
Gautefallelva
Herrelva
Kilåi
Kjølbrønnselva
Klevastølåi
Kvenna
Litjellområdet
Området mellom Seljordsv.
og Flåv.
Området vest for Fyresvatnet
Rukkeåi
Rusåi
Rorholtfjorden
Skjerva
Songedalsåi
Åmdalsvassdr. ovenfor Borsæ
og Foluv.

Aust-Agder
Bykil
Gjerstadvassdraget
Dingja
Dyrdalselvi
Engevikvassdraget
Feigedalselvi
Flåmselvi
Gaulavassdraget
Guddalsvassdraget
Hornindalsvassdraget
Kolarselvi
Kvinna
Loenvassdraget
Mørkrisdalselvi
Nisedalselvi
Oldenvassdraget
Rimstadvassdraget

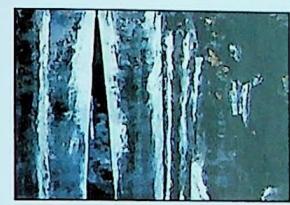
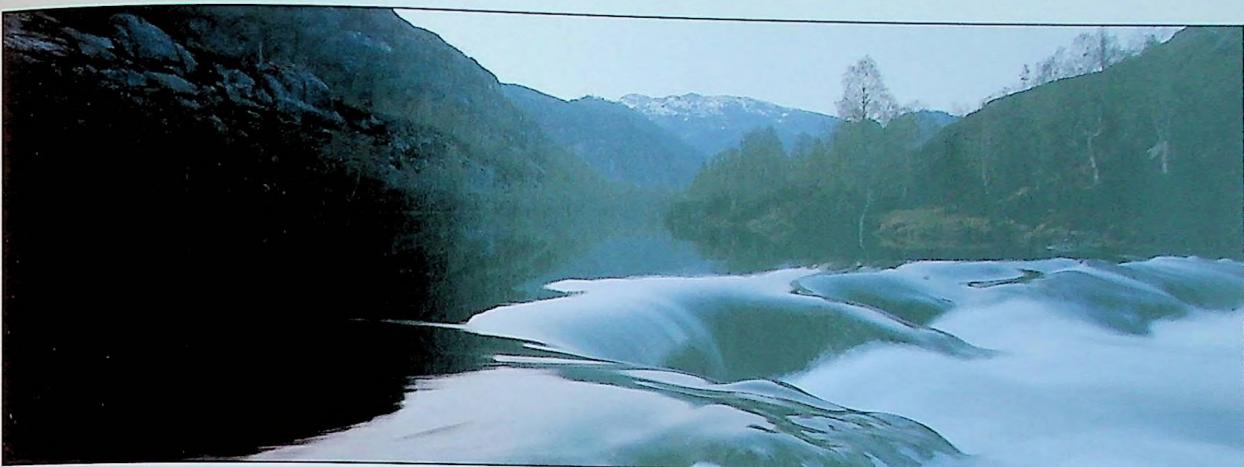
Møre og Romsdal/Sør-Trøndelag
Driva

Sør-Trøndelag
Bergselva (Grytdalselv)
Gaula
Grytelvvassdraget
Hitterelva
Hofstadelva
Hælva
Norddalselva
Oldefla
Steinsdalselva
Vikelva
Øvre Glomma
Åstelva

Hordaland/Sogn og Fjordane
Yndedalsvassdraget

Ryggelva
Smeddøla i Lærdalsvassdraget
Sognalselvi
Solheimvassdraget
Storelva (Laukeland)
Storelva (Storaker)
Strynevassdraget
Tenndalselvi
Undredalselvi
Utlø
Vingelva

Møre og Romsdal
Bondalselva
Bygdaelva
Fuglevågvassdraget
Geirangerelva
Gjelvassdraget
Hjelsteinelva
Norangselva
Norddalsvassdraget
Os vassdraget
Rauma
Solnørelva
Stigedalselva
Stordalselva
Søya
Todalselva
Toåa
Ulvåa til Ålvund
Valldøla
Visa

Nord-Trøndelag
Aursunda
Bjøra (Høylands vassdraget)
Forra
Holderen, Jævsjø, Grønningen
og Langv.
Lindseta
Ogna
Rekarvasselva
Rennselelva
Salsvassdraget (Moelva)
Sanddøla
Skjekra
Sona
Sørlivassdraget
Årgårdsvassdraget

Nord-Trøndelag/ Nordland
Børgefjell

Nordland
Alsågvassdraget
Botnelva
Brusjøvassdraget
Børjedalsvassdraget
Bøvassdraget
Drevja
Elvegårdselva
Fiskebølvassdraget
Flostrandvassdraget
Fusta
Gjervalelva
Groelva
Hasselbakkelva
Heggedalselva
Helgåga
Hestadelva
Kjeldelva
Laksåga (Evenes)
Laksåga i og ovafor Rago
Lappvasselva
Lommelva
Lomsdalsvassdraget
Mannfjordelva
Navatnvassdraget
Nordsandvassdraget
Råaelva
Sagelva
Saltdalsvassdraget
Sausvassdraget
Skauvollelva
Store Tverråga
Straumdal selva
Stuvlandselva
Sørvassdalselva
Sørvågvassdraget
Urdvassdraget
Valnesfjordvassdraget
Valnesvassdraget
Varpavassdraget
Vassdrag i Indre Visten
Vassdrag til Hellemafjord
Vassdrag til Vestpollen
Vefsna (Svenningdalselva)
Villumselva
Åløva
Åvassdraget

Nordland/Troms
Kvitforsvassdraget

Troms
Badderelva
Barduelva ovenfor Altevatn
Botnelva
Botnelva (Strupskardselva)
Breidvikselva
Fauldalselva
Fiskelva (Oksfjordvassdraget)
Gausvikselva
Håkavikselva
Jægerelva
Kvalvikselva
Kvanangselva
Lakselva fra Trollbuvatnet
Lakselva til Kvannåsbukta
Lyngdalselva
Manndalselva
Melåa
Målselvvassdraget
Navitelva
Nord-Rekvikelva
Nordbotnelva
Nordkjoselva
Reisavassdraget
Rensælva
Rossfjordvassdraget
Sagelva
Sagelva
Salangselva
Skalsælva
Skogsjordelva
Sommersælva
Spanselva
Storelva (Burfjorden)
Sordalselva
Snøfjordvassdraget
Stabburselva
Storelva
Syltefjordelva
Tana
Transfarelva
Trollfjordelva
Tverrelva
Tärnelva
Vassbotnelva
Veineselva
Vesterelva til Meskfjorden
Vestre Jakobselv
Odevassbekken

Verna vassdrag i Noreg

Kartet viser nedbørfeltet til dei verna vassdraga.

Heile nedbørfeltet er verna mot kraftutbygging.

Arbeidet med å ta vare på verneverdiane i vassdraget koncentrerer seg likevel i første rekke om vassstrekken og arealet nær denne.

Meir informasjon om verna vassdrag kan du få hos:

Miljøvernavdelinga hos Fylkesmannen (i kvart fylke). Noregs vassdrags- og energiverk sentralt, og regionkontor i Hamar, Tønsberg, Førde, Trondheim og Narvik.

DIREKTORATET FOR NATURFORVALTNING

NVE
NORGES VASSDRAGS-
OG ENERGIVERK

ISBN 82-7072-129-8
TE 607